

Co je to sémantika?

Jaroslav Peregrin

Filosofický ústav AV ČR a Filosofická fakulta UK

"*Syntaktika* sa obmedzuje výlučne na skúmanie samotných výrazov ... *Sémantika* sa sústreďuje najmä na skúmanie vzťahov medzi jazykovými výrazmi a predmetmi, na ktoré sa tieto výrazy vzťahujú a na tie vlastnosti a vzťahy výrazov, ktoré súvisia a ich vzťahmi k týmto predmetom." (P. Cmorej: *Úvod do logickej syntaxe a sémantiky*, IRIS, Bratislava, 2001, s. 19.)

"Logiku dělíma na *syntax* (zabývající se otázkou dokazatelnosti) a *sémantiku* (zkoumající pravdivost)." (A. Sochor: *Klasická matematická logika*, Karolinum, Praha, 2001, s. 12)

"Mysl má víc než jen syntax, má sémantiku." (J. R. Searle: *Minds, Brains and Science*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1984; český překlad *Mysl, mozek věda*, Mladá fronta, Praha, 1994, s. 33)

Carnap

Carnapovo slavné vymezení sémiotické triády *pragmatika-sémantika-syntax*, které stojí v základě nejběžnějšího chápání sémantiky (viz citát z Cmorejovy knihy v hlavičce článku), je možné najít v jeho knize *Úvod do sémantiky* (*Introduction to Semantics*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.). Je formulováno následujícím způsobem:

Je-li při zkoumání [jazyka] explicitně odkazováno k mluvčímu, nebo, obecněji, k uživateli jazyka, řadíme jej do oblasti *pragmatiky*. (...) Abstrahujeme-li od uživatele jazyka a analyzujeme-li jenom výrazy a jejich designáty, jsme v oblasti *sémantiky*. Abstrahujeme-li nakonec také od designátů a analyzujeme-li jenom vztahy mezi výrazy, jsme v (logické) *syntaxi*. (s. 22)

Položme si nyní následující otázku: do které z těchto oblastí patří vztah *vyplývání*? (Tuto otázku nekladu proto, že bych chtěl zpochybňovat zřejmý fakt, že jde o vztah sémantický; chci jenom vyzkoušet použitelnost Carnapovy definice.) Vyplyvání můžeme brát jako vztah mezi propozicemi (smysly) vět; ale jistě ho můžeme brát i jako vztah přímo mezi větami. Jistě můžeme říci, že v rámci češtiny věta "Prší nebo alespoň poprchává" vyplývá z věty "Prší". (Jinými slovy: Fakt, že věta může vyplývat z jiné jedině díky tomu, že něco znamená, nic nemění na faktu, že některé české věty vyplývají z jiných českých vět.) Tím bychom ovšem, kdybychom se chtěli držet Carnapova vymezení, vyplývání zařadili do syntaxe.

Bude asi namítáno, že Carnap to nemyslel takto, že nechtěl říci, že syntaktické je cokoli, co je možné nahlédnout jako vztah mezi výrazy, ale jenom to, co je takovým vztahem *svou podstatou*. (V tomto smyslu se také snaží carnapovskou definici vylepšit Cmorej: "vlastnosti a vztáhy výrazov, ktoré súvisja a ich vzťahmi k ... predmetom" řadí do sémantiky.) Já ale nevidím žádný způsob, jak tuto intuici přetransformovat v použitelnou definici. Mohli bychom možná zkusit: sémantický je ten vztah, který nelze vymezení s odkazy *pouze* na výrazy. Ale ani to není tak docela ono. Vezměme například klasický výrokový počet: jakmile víme, že je úplný (a to víme), víme právě to, že relaci vyplývání v něm *můžeme* vymezení prostřednictvím pravidel odvolávající se čistě na tvary výroků tohoto jazyka.

Dobrá, může někdo dále namítat, vyplývání v *určitém jazyce* můžeme za určitých okolností vymezení čistě syntaktickými prostředky, ale nikoli vyplývání jako takové. Abychom vymezení, co to je vyplývání *obecně*, musíme říci: výrok *A* vyplývá z množiny výroků *X* tehdy, když je pravdivost všech prvků *X* nutně znamená pravdivost *A*. A tato definice se zjevně neobjede bez sémantického pojmu, totiž pojmu pravdy. Ponechme nyní stranou otázku, zda je tohle jediná možná definice vyplývání¹; musíme se však ptát, proč je tedy pak sémantický pojem pravdy? Protože ho nelze definovat jinak než pomocí nějakých vztahů mezi výrazy a mimojazykovými věcmi? To je samozřejmě velice kontroverzní tvrzení, od kterého by se mnoho současných filosofů distancovala (například proto, že podle mnohých z nich ('minimalistů', jako je Horwich, i 'maximalistů', jako je Davidson²) například tvrdí, že pravdu vůbec nelze definovat. V takovém případě se zdá, že nám nezbyvá než pravdu vidět prostě jako vlastnost výroků, to jest jako jednomístný vztah mezi výroky, a tudíž záležitost podle Carnapovy definice syntaktickou.

Zdá se tedy, že Carnapovská definice je příliš svázána s určitým způsobem vidění jazyka – s tím, který vidí jazyk jako soustavu jmen věcí a pravdu jako korespondenci. Přitom ze současného hlediska je stěží možné brát tento pohled za zřejmou, obecně přijímanou věc – existují naopak nepominutelné argumenty proti němu. Chceme-li tedy nějaké vymezení pojmu sémantiky, které by nebylo takto poplatné nějaké idiosynkratické filosofické teorii toho, co to je jazyk a co to je význam, ta carnapovská nás může stěží uspokojit.

Searle

Carnapovo vymezení je tedy bezprostředně použitelné pouze v případě, že máme jazyk za soustavu jmen – jenom v takovém případě je pojem *sémantický* neproblematicky ztotožnitelný s *týkající se vztahu mezi výrazem a tím, co pojmenovává*. Neztotožňujeme-li se však s tímto chápáním jazyka – chápeme-li význam například jako roli – je toto vymezení nepoužitelné. (Předesílám, že v tomto článku nechci propagovat to či ono pojetí jazyka; chci hledat definici

¹ Například z inferencialistického hlediska se vyplývání neodvozuje od pravdivosti, ale od inferenčních vzorců, kterými se řídí naše užívání slov.

² O tom viz Peregrin (ed.): *Truth and its Nature (if any)*, Kluwer, Dordrecht, 1999.

sémantiky, která by byla použitelná *napříč* těmito pojetími.) O co z toho, co tu existuje nezávisle na tomto specifickém pojetí, bychom se mohli opřít?

Intuitivně je tu zjevně hranice mezi vlastnostmi, které má výraz 'sám o sobě', a těmi ostatními (které mu tak či onak udělujeme my). Je zřejmé, že *samo o sobě* slovo "kočka" (jakožto typ zvuku nebo inskripce) žádné sémantické vlastnosti nemá – má pouze takové vlastnosti, jako že začíná písmenem "k" či skládá se z pěti písmen (Ponechme teď stranou námitku, že i písmena jsou lidskou záležitostí). Sémantické vlastnosti získá až poté, co je tak či onak vtělen do toho či onoho jazyka. Nemohli bychom tedy syntaktické od sémantických vlastností oddělit tak, že bychom řekli, že syntax je na rozdíl od sémantiky záležitostí něčeho takového jako "formy" výrazu?

Právě tohle činí například John Searle: ten říká, že rozlišení syntaxe a sémantiky "vyjadřuje rozlišení mezi tím, co je čistě formální a tím, co má obsah" (*Mysl mozek věda*, s. 40). Z tohoto pohledu jsou tedy syntaktickými vlastnostmi ty vlastnosti daného objektu, které jsou dané jeho formou (to jest jsou 'vnější', jsou na tomto objektu 'vidět'), a sémantické jsou ty, které jsou dány jeho obsahem (to jest jsou jakoby 'vnitřní', 'vidět' nejsou). Na české větě "Prší nebo poprchává" vidíme, že se skládá ze tří slov, že začíná písmenem "P" a snad i to, že je spojením dvou vět atd.; ale jistě na ni nevidíme, co znamená. Mohli bychom tedy takovéto vymezení syntaxe a sémantiky přijmout namísto toho Carnapova?

Zdá se mi, že oproti Carnapovu vymezení je to skutečné vylepšení. Jsou s ním však, myslím, stále spojeme minimálně dva druhy problémů. Prvním je to, že termín "obsah" není o moc jasnější než termín "sémantika", takže chceme-li z této definice skutečně něco vydobýt, zdá se, že ji musíme chápat prostě jenom negativně: *sémantické je to, co není záležitostí formy*. Pak se nám ovšem do sémantiky jistě dostanou věci, které tam nepatří. Například česká věta "Prší nebo poprchává" má tu vlastnost, že ji já používám jako příklad v tomto článku, což jistě není vlastnost daná její formou – ale asi stěží je možné ji označit za *sémantickou*.

Tato námitka se ovšem netýká hranice, která odděluje sémantiku od syntaxe, ale spíše její protilehlé hranice, která ji odděluje od pragmatiky a dalších věcí. A protože já osobně mám pochybnost, zda mezi sémantikou a pragmatikou nějakou jasnou hranici vůbec vést lze, nepřipadá mi tahle námitka tak fatální. Fatální se mi ovšem zdá být to, že takto vedená hranice nedokáže jasně oddělit sémantiku ani od syntaxe. Abych vysvětlil proč, uvažujme nyní chvíli o pojmu odvoditelnosti (výroku z nějakých jiných výroků).

Co je to odvoditelnost? V učebnicích logiky se dočteme, že jeden výrok je odvoditelný z jiných, dopracujeme-li se k němu tak, že na výchozí výroky aplikujeme nějaká daná pravidla, která jsou vždy formulována s odvoláváním se pouze na *formu* výroků – lze je tedy použít, aniž bychom věděli, co výroky znamenají. Odvoditelnost je tedy, můžeme říci, transformovatelnost pomocí nějaké sady takovýchto pravidel. Jaké sady? Libovolné? Ano v *jednom* smyslu slova odvoditelnost – v tomto smyslu je odvoditelnost čistě 'kombinatorická' záležitost, relativní k sadě transformačních pravidel (v níž, uvědomme si, mohou být třeba i taková pravidla jako přepsání výroku pozpátku ap.). Z hlediska logiky nás mnohem více zajímá specifitější forma odvoditelnosti – totiž transformovatelnost pomocí pouze takových pravidel, která *zachovávají*

pravdivost. Zřejmě pouze taková odvoditelnost může stát v základě pojmu *dokazování*, který je pro logiku klíčový.

Je odvoditelnost v tomto druhém smyslu syntaktický pojem? Tomu by nasvědčoval fakt, že je věcí pravidel odvolávajících se pouze na syntaktické rysy výrazů; a odvozování také jako syntaktický pojem v učebnicích logiky klasifikováno bývá (viz citát ze Sochorovy učebnice v hlavičce článku). Je však faktem, že je-li výrok v tomto smyslu odvoditelný z jiných výroků, pak z nich zaručeně vyplývá (to je dáno tím, že jsme odvozovací pravidla zavázali zachovávat pravdivost). Existence tohoto vztahu tedy znamená i existenci vztahu povýtce sémantického, totiž vyplývání. Jak by tohle bylo možné, kdyby se jednalo o vztah čistě syntaktický?

Abychom osvětlili, o co tu jde, uveďme nejprve ilustrativní historku. Také vlastnosti lidí můžeme rozdělit na 'vnitřní' a 'vnější' – některé z nich jsou na lidech bezprostředně patrné, jiné na nich vidět nejsou. (Tak například na první pohled vidíme, zda je někdo vysoký, brýlatý, či vousatý; avšak nevidíme, zda je obětavý, moudrý, či lstivý.) U lidí to vnímáme *doslova* tak, že zatímco ty první jsou záležitostí jejich zevnějšku, ty druhé jsou věcí jejich 'nitra'. Odhadování 'vnitřních' vlastností lidí kolem nás je ovšem podstatnou součástí života a komunikace s nimi. Přijdu-li s někým do styku, pak se samozřejmě snažím dobrat toho, jaký ten člověk je – a moje úspěšné fungování v rámci lidské společnosti se do velké míry odvozuje od toho, jak se mi toto daří (například jak dokážu rozpoznat, kdo je ke mně upřímný a kdo se mě snaží podvést.) Protože však 'do nitra' jiných lidí se jen tak dostat nedokážu, nemohu jejich 'vnitřní' vlastnosti zjišťovat přímo – a snažím se naučit je odhadovat pomocí jejich vlastností 'vnějších', viditelných, třeba pomocí výrazů jejich tváří. Žádná zcela jednoznačná souvislost tu ale není a z podstaty věci být nemůže – to že někdo vypadá jako Babinský, nevylučuje, že je to houslový virtuóz.

Představme si ale nyní situaci, kdy všichni příslušníci nějaké strany (například ODS) nosí na klopě nějaký odznáček (modrého ptáka). Je přítomnost tohoto odznaku na klopě člověka 'vnitřní' nebo 'vnější' vlastností? Je zřejmě vnější v tom smyslu, že je vidět; avšak není vnější v tom smyslu, že by nám neříkala nic o 'nitru' příslušného člověka. Poučení, které je třeba si z tohoto vzít pro klasifikaci lidských vlastností, je to, že s dichotomií vnitřní/vnější prostě nevystačíme, protože existuje ještě třetí možnost: je tu něco jako 'vnější indikátory vnitřních vlastností' – vlastnosti, které jsou na první pohled vnější, jsou však (cíleně) natolik pevně svázány s vnitřními vlastnostmi, že je mohou fakticky zastupovat. A podobně v případě jazyka podle mne musíme připustit kategorii syntaktických indikátorů sémantických vlastností: nakolik například do definice odvoditelnosti zakomponujeme zachovávání pravdivosti, natolik nelze odvoditelnost považovat za vlastnost čistě syntaktickou – jde o syntaktický indikátor sémantické vlastnosti.

Carnapovská definice, i v Searlem vylepšené podobě, tak problematickým způsobem instituuje jistou dvojznačnost termínu "syntax". Na jedné straně tu máme "syntax" v úzkém smyslu, která je věcí skutečně pouze formy výrazu – vlastností, které ten výraz má bez ohledu na to, zda je vtělen v nějakém jazyce. Na druhé straně tu máme "syntax" v širším smyslu (kam spadá to, čemu Carnap říkal *logická syntax*), která je věcí všech vlastností, které

jsou pro daný jazyk specifikovatelné pouze s odkazem na formy výrazů. Domnívám se tedy, že do učebnic logiky proniká nebezpečná dvojznačnost.

Stačí syntax na sémantiku?

Abychom si ukázali, kam tato dvojznačnost může vést, uvažme příklad. Searle říká, že počítač nemůže myslet proto, že má z podstaty věci pouze syntax, avšak nemůže mít sémantiku, a "syntax na sémantiku nestačí". ("Počítačový program," říká Searle (*Mysl mozek věda*, s. 38), "je definován ryze syntakticky", zatímco "k myšlení patří sémantické obsahy nadané významem".)

Máme tu tedy dvě tvrzení:

- (i) počítač může mít pouze syntax ('formální pravidla')
- (ii) syntax nestačí na sémantiku (to jest zavedením 'formálních pravidel' nikdy nemůžeme udělit výrazům skutečné významy)

Co zde ale znamená termín "syntax"? Máme-li ho interpretovat v úzkém slova smyslu (takže se pod něj nevejdou odvozovací pravidla), je nepochybně pravdivé tvrzení (ii) – to že má výraz nějakou formu jistě samo o sobě nestačí k tomu, aby měl nějaký obsah. Není však vůbec jasné, proč by pak mělo platit (i) – počítači můžeme jistě bez problémů zadat odvozovací pravidla. Máme-li naopak termín "syntax" interpretovat v širokém slova smyslu, pak se zdá být pravdivá teze (i), není však už zdaleka tak jasné, proč by měla být pravdivá i teze (ii).

Zdá se být totiž zřejmé, že minimálně u neempirických výrazů můžeme výrazu tím, že ho podřídíme odvozovacím pravidlům, význam udělit. Nejjednodušším příkladem je konjunkce: zdá se, že řekneme, že z $A \wedge B$ lze správně odvodit jak A , tak B a že z A spolu s B je správně odvodit $A \wedge B$, řekli jsme tím vše, čím je význam spojky " \wedge " charakterizován – že pochopit význam tohoto výrazu je pochopit tato pravidla³.

Bývá namítáno, že aby někdo pochopil význam spojky " \wedge ", nestačí mu osvojit si tato dvě pravidla, ale musí *pochopit, že to jsou odvozovací pravidla* – čímž se do hry dostává neredukovatelně sémantický prvek. Avšak co to jsou odvozovací pravidla? Jsou to zřejmě pravidla jistým (relativně komplikovaným) způsobem regulující naši jazykovou aktivitu. (Je třeba je vnímat spíše jako *omezení*, protože takové pravidlo jako " \wedge z $A \wedge B$ lze správně odvodit A " nám vlastně neříká, co máme dělat, ale co dělat nemáme – nesmíme současně tvrdit $A \wedge B$ a popírat B .) Jakkoli je tedy jistě pravda, že pravidly můžeme udělit význam jedině v kontextu 'pochopení' těchto pravidel, toto 'pochopení' nemusí být explicitní (to jest není tomu

³ Proti tomu vystoupil ve své slavné glose A. N. Prior ('Roundabout Inference Ticket', *Analysis* 21, 1960/6, 38-39). Ten ovšem podle mne neukazuje nic víc než to, že ne každý inferenční vzorec udílí význam hodný toho jména.

tak, že bychom nejprve museli opatřovat významem symboly, které se v pravidla vyskytují a tak se dostali do nekonečného regrese). Může být záležitostí ovládnutí určité 'techniky' (jako o tom obsáhle pojednává Wittgenstein ve *Filosofických zkoumáních*⁴). Například 'naučit' počítač 'rozumět' těmto pravidlům prostě znamená mu je implementovat tak, aby produkovaly potřebná omezení jeho 'jazykového chování'.

Jak je to s empirickými výrazy? V jejich případě pravidla nestačí? Lze se na to dívat tak, že o pravidla jde i u nich, jenom už potřebujeme také pravidla, která se netýkají vztahů mezi výrazy, ale ve kterých může tak či onak figurovat i vnější svět. Ať tak či tak, hranice mezi empirickými a neempirickými výrazy jistě není hranicí mezi výrazy smysluplnými a nesmyslnými a lze tedy stěží tvrdit, že něco, co potřebujeme pro udělení významu *empirickým* výrazům, je věcí, bez které se význam neobjede vůbec⁵.

'Pragmatistický' přístup

Zkusme tedy zcela jiný přístup: přístup, který metodologicky rozpracoval zejména Quine. Abychom lépe pochopili, co to je význam, přemýšlejme o tom, jak se významů dobíráme – jak zjišťujeme, co nějaké nám dosud neznámé slovo znamená. To je Quinův myšlenkový experiment s radikálním překladem: pozorujeme domorodce, jak na sebe pokřikují (třeba "gavagai" nebo "koty kovo kole" nebo něco jiného) a snažíme se zjistit, co jejich výkřiky znamenají.

Z tohoto pohledu vychází najevo, že naučit se význam znamená pochopit, jak se daný výraz *užívá* – a sémantika se tak zdá být spíše věcí *know-how* než *know-that*, to jest spíše určité praktické dovednosti než teoretického vědění. (To je ve shodě se zjevným faktem, že smysluplné výrazy běžně užíváme, aniž bychom jejich význam nějak reflektovali; a že mnoho lidí umí mluvit česky, aniž by bylo schopno vyložit, co to vlastně umí či ví.)

Řešíme-li takto úkol proniknutí do neznámého jazyka, je nasnadě určité rozdělení na 'podúkoly': budeme se asi jednak snažit katalogizovat, *jaké* výrazy domorodci užívají, a jednak to, *jak* který z nich užívají. A právě tohle podle mne zakládá hranici mezi syntaxí a sémantikou, která má pevnější oporu než ta Carnapovská: syntax je o tom, *z jakých* výrazů se jazyk skládá, a sémantika o tom, jak se který z nich užívá.

Je ovšem pravda, že tyto dva 'podúkoly' nejsou jeden na druhém tak docela nezávislé. Tak například při určování toho, kdy jsou dva podobné zvuky instancemi téhož slova, a kdy jsou to případy různých slov, bereme obvykle v úvahu i to, jak tyto zvuky fungují – některé rozdíly (například v přízvuku) se mohou ukázat být z funkčního hlediska irelevantní (a my je tak bereme jako věc pouhé variace téhož slova), jiné se mohou ukázat hrát roli z hlediska funkce podstatnou

⁴ Wittgenstein, L.: *Philosophische Untersuchungen*, Blackwell, Oxford, 1953; český překlad *Filosofická zkoumání*, FLÚ AV ČR, Praha, 1993.

⁵ Viz o tom podrobněji Peregrin: 'Developing Sellars' Semantic Legacy: Meaning as a Role', vyjde v knize o Wilfridu Sellarsovi editované Markem Lancem.

(a my je pak musíme brát jako odlišující dvě různá slova). I přes to se však zdá, že oba uvedené 'podúkoly' jsou relativně jasně vymezeny; a vymezují tak relativně jasně i hranici mezi odpovídajícím způsobem chápanou syntaxí a sémantikou.

Lze dále namítnout, že jestliže jsem proti carnapovskému paradigmatu protestoval kvůli jeho neodlučitelnosti od určité specifické (korespondenční) koncepcce jazyka, je teď můj návrh poplatný jiné, 'pragmatistické' koncepci (čili koncepci *význam = užití*). Myslím, že tomu tak není: myslím, že do mnou navrhovaného paradigmatu se vejde v podstatě každý z běžných pohledů na *přirozený* jazyk: názor, že význam je obecně věcí pojmenování mimojazykových předmětů, prostě stačí pro tyto účely nahlédnout jako názor, že výrazy jsou užívány pro pojmenovávání.

Jak je to s jazyku formálními? Ty jsou někým explicitně definovány a určitě nemusejí být používány způsobem, který by nám k nim dovolil zaujmout postoj quinovského radikálního překladatele. Na ně tedy navrhované kritérium aplikovatelné není. Na ně ovšem také žádné takové kritérium nepotřebujeme – ty přece mají hranici mezi syntaxí a sémantikou zabudovanou ve své definici. To jenom akcentuje mnou opakovaně zdůrazňovanou⁶ zásadní rozdílnost mezi povahou a smyslem těchto jazyků a jazyků přirozených – formální jazyky jsou podle mne *explikativní modely* jazyků přirozených a nelze se tedy divit, že to, co je v přirozeném jazyce problematické (třeba hranice mezi syntaxí a sémantikou) je v jejich případě triviální, protože je to prostě postulováno⁷.

Ne, že by toto pojetí bylo zcela neproblematické. Jeden zásadní problém, který musíme řešit, je ten, že význam jistě nemůžeme ztotožnit s *veškerým faktickým* užíváním výrazu. Musíme od sebe nějak oddělit 'jádro' užívání, které má co dělat s významem, a 'periferii', která je věcí idiosynkratických či oportunistických aspektů užívání. To rozhodně není snadný problém, avšak řeší ho ta forma pragmatismu, které se říká *normativní*: ta vychází z toho, že užití se v jistém smyslu řídí *pravidly*, a že to, co je význam, určují tato pravidla⁸.

⁶ Viz např. Peregrin: *Význam a struktura*, OIKOYMENH, Praha, 1999 (přepřacovaná anglická verze *Meaning and Structure*, Ashgate, Aldershot, 2001), Kapitola 8.

⁷ Jak na to poukazuje Putnam ('The analytic and the synthetic', in *Minnesota studies in the philosophy of science* 3, ed. H. Feigl a G. Maxwell, University of Minnesota Press, Maples, 1962, s. 135; český překlad 'Analytické a syntetické' v Peregrin a Sousedík: *Co je analytický výrok*, OIKOYMENH, Praha 1995), „formální jazyk je užíván jenom jako prostředek určité techniky reprezentace ... pravidel; a obtíž spočívá v přesvědčení, že jiné prvky tohoto modelu, například ostré rozhraní mezi analytickým a syntetickým, neodpovídají vůbec ničemu skutečnému.“. Srov. Peregrin: *Význam a struktura*; §7.8; a také Peregrin: 'The Pragmatization of Semantics', in *The Semantics/Pragmatics Interface from Different Points of View* (ed. K. Turner), Elsevier, North-Holland, 419-442.

⁸ V tomto smyslu tedy doplňuji názor ze svého článku 'The Pragmatization of Semantics' – tam jsem se podrobně věnoval témuž tématu, jako zde, konstatoval jsem však, že hranice mezi pragmatikou a sémantikou je prostě jenom hranicí mezi 'periferií' užívání a jeho 'jádem'. O normativním pragmatismu viz Brandom: *Making It Explicit*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1994.

"Mysl má syntax i sémantiku"?

V současné filosofii mysli (nikoli jenom u Searla) se běžně řeší otázky, zda má něco (například mysl, počítač, program, reprezentace ...) jenom syntax anebo také sémantiku. Jaký smysl tohle z hlediska naší předchozí diskuse dává?

Co to znamená *mít syntax*? Z toho, co jsme řekli výše, se zdá, že v užším smyslu to znamená být soustavou částí a celků (to jest být soustavou entit, z nichž některé se skládají z jiných, mají tedy určitou skladbu); o nějakém prvku takové soustavy pak můžeme v přeneseném slova smyslu říci, že *má syntax*, skládá-li se z nějakých částí. V širším slova smyslu to pak prostě znamená mít určitou formu (podobu). Říci, že něco *má syntax* v tomto posledním smyslu pak prostě znamená říci, že to má formu, a protože *nějakou* formu má v podstatě všechno, znamená to neříci vůbec nic.

Co to potom znamená říci, že něco *má sémantiku*? Řekli jsme, že v případě jazyka to stěží může znamenat něco jiného, než že to má *určité* vlastnosti, které nejsou záležitostí toho, jakou to má podobu, ale toho, jak s tím my, lidé, zacházíme. Je toto vymezení vůbec přenositelné z jazyka a jeho výrazů na něco takového, jako je mysl a její 'obsahy' či 'reprezentace'? Zatímco onen způsob zacházení, který je podstatný z hlediska vzniku významů výrazů, je zřejmě neodmyslitelně věcí mezilidských transakcí, 'obsahy mysli' zjevně nejsou něčím, co by se v rámci takových transakcí mohlo objevit. Je tedy naše vymezení sémantiky přece jenom chybné?

Já mám spíše pocit, že problematičtější je vůbec sama řeč o sémantice mysli nebo jejich 'obsahů'. Mám dojem, že tady se prostě spletly dohromady dvě velice rozdílné věci. Jak o výrazu, tak o myšlence mohu říci, že je *o něčem*, pro každou z těchto entit to ale znamená něco zcela jiného. Jazykový výraz je *o něčem* ve smyslu probíraném výše: nikoli díky své podstatě, ale kontingentnímu faktu, že ho lidé začali tak a tak používat, a ono jeho *bytí o něčem* je právě a jenom věcí způsobu tohoto používání. Pro 'obsahy mysli' naopak tato forma *bytí o něčem* nedává žádný smysl: bylo by absurdní si představovat si, že myšlenky někdo existují, aniž by byly *o něčem*, a teprve když jsou nějakým způsobem rozpořehovány v lidské mysli, začnou *o něčem* být. Myšlenky jsou totiž *o něčem* svou podstatou: my je pociťujeme jako intencionální (ve scholasticko-husserlovském smyslu), jako zaměřené na něco. A tento druh *bytí o něčem* zase nedává smysl pro výrazy.

Je mezi těmito dvěma způsoby *bytí o něčem* (*aboutness*) nějaký vztah? Někteří filosofové, zejména Searle, se snaží *aboutness* výrazů vyložit jako odvozenou od *aboutness* myšlenek – výraz je *o něčem* proto, že vyjeřuje myšlenku, která je *o něčem* svou podstatou. To však vede k extrémní formě 'soukromého' výkladu jazyka, se kterou se lze, zdá se mi, ve světle Wittgensteinových analýz jenom těžko smířit. Jiní filosofové se tak snaží postupovat opačně: *aboutness* podle nich vznikla v rámci interpersonálních jazykových transakcí a teprve s jejich pomocí mohl člověk začít v pravém slova smyslu myslet. To je do velké míry i přístup Boba Brandoma, který se mně jeví jako schůdnější.

Ať tak či onak, nluvit o sémantice něčeho takového, jako jsou 'obsahy mysli' může být hodně problematické; a já tedy napovažuji za žádný nedostatek explikace pojmu *sémantika*, když není aplikovatelná na takovou řeč.